

SCI-CONF.COM.UA

PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD

**PROCEEDINGS OF IV INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
DECEMBER 28-30, 2022**

**BOSTON
2022**

PROGRESSIVE RESEARCH IN THE MODERN WORLD

Proceedings of IV International Scientific and Practical Conference

Boston, USA

28-30 December 2022

Boston, USA

2022

UDC 001.1

The 4th International scientific and practical conference “Progressive research in the modern world” (December 28-30, 2022) BoScience Publisher, Boston, USA. 2022. 883 p.

ISBN 978-1-73981-125-9

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Progressive research in the modern world. Proceedings of the 4th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/iv-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-progressive-research-in-the-modern-world-28-30-12-2022-boston-ssha-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: boston@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 BoScience Publisher ®

©2022 Authors of the articles

72. *Човнюк Ю. В., Задорожний А. О., Акіншин О. Г., Бабкін Ю. В., Горбань М. М.* 439
 РІШЕННЯ ЯК ФУНКЦІЯ УПРАВЛІННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

73. *Бедан В. Б., Бойко С. В.* 449
 ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНИХ ВМІНЬ ПСИХОЛОГА-КОНСУЛЬТАНТА
74. *Бедан В. Б., Болдескул А. О.* 458
 ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКОГО РІШЕННЯ
75. *Крюкова М. А., Ревчук Л. М.* 465
 ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ КАНДИДАТІВ ДО СЛУЖБИ В ЗСУ
76. *Савелюк Н. М.* 468
 ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС

SOCIOLOGICAL SCIENCES

77. *Iashvili G., Chikovani A.* 474
 METHODOLOGICAL FOUNDATIONS AND CONCEPT OF REGIONAL AND MUNICIPAL E-GOVERNMENT RESEARCH
78. *Палашчак Д., Сисак Я.* 481
 АНАЛІЗ ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В СЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ
79. *Ройко Т. В.* 490
 ПРАВОВИЙ СТАТУС МІГРАНТІВ-БІЖЕНЦІВ ЯК ПЕРШОПРИЧИНА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ
80. *Шершень О. О.* 493
 SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF FEMINISM AS A SOCIAL MOVEMENT

ART

81. *Алтухов В. А., Сюй Цінь* 500
 ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАДИЦІЙНИХ КИТАЙСЬКИХ НАРОДНИХ ТАНЦІВ РІЗНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ
82. *Ісупова А. Г., Дем'янчук А. Л., Яцеленко А. А., Плахотнюк О. А.* 506
 ПЕДАГОГІЧНА І РЕПЕТИТОРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕРМАНА ІСУПОВА

HISTORICAL SCIENCES

83. *Безцінна Н. М.* 510
 ФОРМИ І МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

ФІЛОСОФІЯ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ: РЕЛІГІЙНИЙ ДИСКУРС

Савелюк Наталія Михайлівна,
доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Анотація. У статті розглядаються базові поняття та ідеї кордоцентричної філософсько-релігійної системи видатного українського мислителя Григорія Сковороди. Основним ракурсом їх психологічно орієнтованого аналізу виступає концепція гуманістичного психоаналізу Е. Фромма в поєднанні з сучасною теорією релігійного дискурсу.

Ключові слова: філософія, релігія, гуманістичний психоаналіз, релігійний дискурс, кордоцентризм.

Вступ. Коли руйнується комфортний та безпечний світ довкола, втрачається звичний матеріальний добробут, то людина позбувається звичних життєвих орієнтирів, припиняє вгамовувати свої гедоністичні апетити й починає по-справжньому цінувати нематеріальні вартості людського буття (свободу, віру, любов та ін.). В умовах війни плекання власної духовності – у широкому значенні останнього поняття, в контексті секулярності та релігійної розмаїтості сучасного українського суспільства – стає надійною запорукою збереження психічного здоров'я. В такій ситуації саме філософія Сковороди, з одного боку, відображає засадничі риси української національної ментальності та ідентичності, а з іншого боку, стає автентичним ціннісним фундаментом для утвердження самобутнього українського щастя [1].

Унікальною та своєрідною, кардинально відмінною рисою нашого народу від усіх інших є «філософія серця», або кордоцентризм. «Серце» в її контексті розглядається як надзвичайно насичений різноманітними смислами глибинний

символ. У ньому вкорінені моральні стани та властивості, воля, почуття назагал й, особливо, релігійні почуття особистості. А тому саме із серця, як стверджується у кордоцентричній українській філософії, виходить і походить любов. Крім емотивної, серцю також приписується гносеологічна (пізнавальна) функція [2, с. 67–69].

Започаткована така «філософія серця» працями унікального мандрівного мислителя Григорія Сковороди [3]. Надалі вона ідейно надихнула чимало українських письменників, лягла в основу низки філософських концепцій, вплинула на становлення соціальних і гуманітарних наук, у тому числі, на розвиток національної психології.

Отже, **мета статті** – обґрунтування базових психологічних аспектів філософсько-релігійних поглядів Григорія Сковороди в контексті теорії дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед, зазначаємо, що етимологічні корені ключового поняття «релігія» дослідники віднаходять у трьох латинських словах: 1) *religio* – «сумлінне ставлення», «сумлінність», «благочестя», «набожність», «страх Божий», «святість», «вшанування», «культ», «предмет культу»; 2) *relegere* – «йти назад», «повертатися», «знову читати», «обмірковувати», «збирати», «споглядати», «боятися» та 3) *religare* – «в'язати», «зв'язувати», «прив'язувати», «сковувати». В ракурсі постмодерної методології та соціокультурного підходу до будь-якого феномену як комунікативного акту, релігія конструюється та ретранслюється через різні форми та жанри релігійного дискурсу.

Релігійний дискурс у найбільш загальному розумінні можна розглядати як інституціолізовану, стилістично формалізовану й водночас глибоко інтимну, особистісну комунікативно-мовленнєву взаємодію між людиною (людьми) та Богом за посередництва, хоч і не завжди, священнослужителів (пасторів, пресвітерів і т. д.). Специфіку власне психологічного ракурсу аналізу вбачаємо у дослідженні не стільки інституціонального релігійного дискурсу як предмету теологічних і релігієзнавчих трактувань, скільки побутового, або, ширше,

буттєвого релігійного дискурсу. Існує й інше, розлогіше його трактування, яке пов'язує відповідне поняття із комунікаціями, діалогами, дискусіями на будь-яку релігійно релевантну тематику.

Сутність власне «буттєвого», тобто прив'язаного до реального життєвого світу, до специфічної мовної картини й мовленнєвого репертуару кожної конкретної особистості релігійного дискурсу, на нашу думку, полягає в тому, що через взаємодію його учасників (комунікантів) у найрізноманітніших ситуаціях та контекстах реально функціонують релігійно орієнтовані уявлення, знання, цінності. Натомість із точки зору класичного, тобто інституціонального релігійного дискурсу про справжній діалог між Богом як «Суперагентом» та Його «клієнтами» переважно не йдеться. Адже через звернення своїх пророків і святих Всевишній (особливо у Старому Заповіті), якщо висловлюватися у відомих психологічних термінах, виявляє авторитарний стиль спілкування. Він наказує, повчає або забороняє, тоді як людина виконує ці заповіді, слухає та вшановує свого Творця і Суддю. У випадку ж непослуху, тобто вчинення гріха, закономірно слідує різноманітні санкції – покарання [4, с. 80–81].

Апофеозом такого «авторитарного» стилю комунікації історично була епоха Середньовіччя, яка продемонструвала різні негативні наслідки гіпердомінування вищезгаданої моделі взаємин у духовній системі «Бог-людина». Тоді як від періоду Відродження, з виникненням протестантських рухів і з поділом християнства на східну й західну його гілки, як і пізніше, з розпадом православ'я на окремі конфесії, дедалі очевиднішою ставала значно більша конструктивність (психологічна ресурсність) діалогічної, особистісно зорієнтованої релігійної комунікації.

І саме Сковорода в українській філософсько-релігійній думці називається «предтечею Євангельського пробудження в Україні» та «українським Еразмом Роттердамським». З усім тим, як зазначає В. Новаковець, не варто вважати мандрівного мислителя євангельським протестантом у вузькому сенсі цього слова (як справжнього представника однієї із протестантських конфесій християнства). Григорій Сковорода є таким у широкому сенсі посвяти себе

Богові, великої богопошани, але при цьому на тлі незгоди з формалізмом офіційної церкви, із яскравим духом вільнодумства та із прагненням церковних, суспільних, освітніх реформ [2, с. 131–134].

Релігійність – одна з фундаментальних характеристик філософської думки Г. Сковороди. Усі його інтелектуальні пошуки так чи інакше базуються на релігійному підґрунті, а структура вчення, як зазначають дослідники, значною мірою визначається релігійно-містичною інтуїцією. Лексика творів філософа має яскраво виражене біблійне походження. На думку Сковороди, соціальний шлях розвитку людства проходить не через суспільні конфлікти, зіткнення, суперечності, а через індивідуальне самопізнання та самовдосконалення кожної окремої людини завдяки пізнанню Бога у собі самій, через глибоку релігійну віру, засвоєння складних глибин біблійної символіки. Разом із цим, філософ протестує проти буквального розуміння Біблії, наголошуючи, що кожне її слово є символом, загадкою, яку кожному необхідно індивідуально пізнати та розкрити [2, с. 174–177].

Григорій Сковорода також вважається першим українським мислителем, котрий безпосередньо поставив людину, пошуки її щастя та свободи в епіцентр власних філософських роздумів. Цією ідеєю, як наголошують учені, видатний філософ продовжив традицію, закладену письменниками-полемістами, діячами братського руху і професорами Києво-Могилянської академії, учнем якої він був. У цілому його філософська система визначається як пантеїстична. Стрижнем вчення Сковороди є не тільки й не стільки людина «зовнішня» (як суспільна істота), скільки людина «внутрішня» (невидима натура, тобто, та сфера, де панують і розкриваються серце й думки – духовний світ, який видатний мислитель називає та обґрунтовує як «головну», «справжню», «істинну людину», прирівнюючи її в цьому сенсі до Бога). Усе вчення Григорія Сковороди спрямоване на пошуки саме цієї «істинної», справжньої людини в кожному з нас [2, с. 69–72].

У цьому контексті варто згадати про концепцію гуманістичного психоаналізу Е. Фромма, котрий зауважує, що «розумне обмірковування»

релігійних питань неможливе, поки ми говоримо про «релігію назагал», не виокремлюючи різних її типів. Найбільш слушним, на думку вченого, є поділ усіх без винятку релігій на авторитарні й гуманістичні. У пошуках найбільш точної дефініції першого типу дослідник посилається на визначення релігії «Оксфордським словником» як «визнання людиною певної вищої невидимої сили, що керує її долею і вимагає підкорення, вшанування та поклоніння», а в якості яскравого прикладу зазначених ідей – на теологію Кальвіна. Гуманістична ж релігія, як наголошує Е. Фромм, обирає центром саме «людину та її сили», котра «повинна досягнути істину, враховуючи свою обмеженість та свої можливості (...), розвинути здібність любові до інших, як і до себе, й відчувати єдність усіх живих істот (...), володіти принципами й нормами, які би вели її до цієї мети» [5, с. 82–84].

Усі ознаки гуманістичного типу релігії ми знаходимо у філософсько-релігійних поглядах Григорія Сковороди. Зокрема, як слушно зазначають А. Кривич та В. Бушнов, актуальність вчення нашого «національного Пророка» полягає, насамперед, в акцентуванні на творчій взаємодії людини зі світом Природи, виконанні законів Творця та скооперованій праці усіх задля створення істинного суспільства Любові та Гармонії. Тому його твори й дають відповідь на актуальні питання, які як людству назагал, так і українцям зокрема потрібно перманентно вирішувати [2, с. 109–116].

Висновки. Григорій Сковорода приносив свої духовні настанови через вірші, пісні, байки, діалоги, трактати, прозові переклади та листи як автентичні джерела національної духовності, які можна розглядати як типові приклади буттєвого релігійного дискурсу. І саме такі доступні форми донесення думок про дуже складні, трансцендентні та екзистенціальні феномени виявилися надзвичайно вдалимими, про що ми переконуємося ось уже три століття. Люди різного віку, статі, освіти, соціального статусу віднаходили та продовжують знаходити у цій невичерпній духовній скарбниці видатного мислителя важливе кожен для себе, в чому і полягають базові психологічні засади творчості

Сковорода: в когнітивному аспекті – наголос на самопізнанні, афективному – на любові, конативному – на дієвому єднанні через споріднену працю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кремень В. Г. Філософія Григорія Сковорода в контексті людиноцентризму // *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. – № 4(2). – С. 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4202>
2. Григорій Сковорода у сучасному багатовимірному світі: зб. тез VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 16 листопада 2022 р.) / заред. чл.-кор. НАН України, д-ра філос. наук, проф. В. П. Мельника; відп. за вип. В. М. Качмар, Л. В. Рижак, Н. І. Жигайло, Ю. В. Максимець. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – 316 с.
3. Сковорода Г. Твори: У 2 т. – К.: ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. 2-е вид., виправ.
4. Савелюк Н. Психологія розуміння релігійного дискурсу (монографія). Київ: КНТ, 2017. – 400 с.
5. Фромм Е. Мистецтво любові / Пер. з англ. В. І. Кучменко. – Харків: «КСД», 2017. – 192 с.